

Přehled vzdělávací látky pro VO ZUŠ

Vzdělávací náplň výuky pro VO ZUŠ je předkládána jako inspirativní materiál především pro mladé učitele. Lze ji využít jako přehled znalostí a zkušeností, s nimiž by se měl žák během studia seznámit nebo si je osvojit v duchu priorit, uvedených ve školním vzdělávacím programu. Není podstatné, kudy se učitelé ubírají, kdy a v jaké podobě látku zařadí. Důležité je, aby nic podstatného nezůstalo stranou.

1. Plošná tvorba

Výtvarné problémy na sebe navazují a promítají se do různých aktivit – úvaha o linii ústí stejně do studijní kresby jako do podání grafického listu, do výtvarné etudy, do výrazu výtvarné výpovědi či do výtvarného objektu. Žáci se proto s látkou seznamují průběžně a své zkušenosti aktivně uplatňují při ztvárnění reality, pocitů, představ či obsahů.

1.1. Hry a experimenty s materiály a nástroji

Hry s přírodninami a předměty: Rozmanitost tvarů, barev a povrchů. Haptické vnímání povrchové struktury. Sbírký vzorků, otisků, frotáží, instalace, akumulace, asambláže.

Zkoumání materiálů: Hry a experimentace s vlastnostmi materiálů. Více smyslové vnímání materiálů, slovní, výtvarné či jiné asociace. Porovnávání různých materiálů, porozumění jejich skladebným nebo výrazovým možnostem.

Pozorování stop nástrojů: Stopy tužek, rudek a uhlí, per, dřívěk, štětců. Stopy rukou, stěrek, hadříků, motouzů atd. Stopy různých druhů a tvarů rydel. Vedení nástroje, odlišné způsoby pojednání plochy. Kombinování různých druhů stop.

Pozorování vlastností barevných hmot: Pastely – linie, roztírání, vrstvení, rozmývání. Tempery – hustá a řídká barva, účinky bílé a černé, překrývání nebo prorývání vrstev. Akvarel – stříkání a lití barvy, mísení a rozmývání barevných tónů. Přírodní materiály – barvy květů, hlíny, šťávy plodů. Netradiční materiály – lak, popel aj.

Vyhledávání a oceňování náhodných výtvarných událostí: Rámování zajímavých míst. Porovnávání různých tvarů, linií, textur a barevných spojení. Dotváření nebo výtvarné rozvedení vymezených částí otisků a skvrn – zvětšení, barevný přepis aj. Spojení náhodných výtvarných objevů s kompozičním myšlením – výtvarné etudy, výtvarný návrh.

1.2. Zkoumání vlastností obrazotvorných prvků

1.2.1. Linie

Kreslířská linie: Linie stejnoměrné, pevné či chvějivé, důrazné i odlehčené, souvislé, přerušované, rýsované atd. Gestický projev na velkém podkladu. Vliv užitého nástroje na výraz kresby, kreslířský rukopis.

Zkoumání průběhu linií: Pravidelný a nepravidelný průběh linie. Přímký a kolmice, křivky, vlnovky a lomené čáry. Měkký pohyb a lomení linií v různých variacích. Směr, hustota a překrývání linií, šrafúry různých kvalit.

Výtvarné komponování: Vztah linie a formátu. Vztah více linií, vyvažování jejich síly, směrů a kontrastů. Rytmus linií a jeho proměny – pravidelné opakování, zhuštění, zředění a vrstvení. Umístění texturálních shluků ve formátu, vyjádření pohybu, rozvinutí linií do prostoru.

Uplatnění výrazového jazyka linií: Citlivý přepis představ, jevů nebo podob světa. Objevování kompozičních struktur a jejich výrazových hodnot. Narušování řádu ve snaze o sdělnost. Význam kreslířského rukopisu.

1.2.2. Barva

Vizuální vnímání barev: Lokální barevnost okolního světa. Vztahy několika barev nebo barevných tónů – odstíny jedné barvy, příbuzná barevná ladění, větší barevné rozdíly, kontrasty.

Barevné kontrasty: Základní a odvozené barvy v barevném kruhu, doplňkové barvy. Kontrasty světlých a tmavých, teplých a studených, sytých a nesyťých, aktivních a pasivních, ustupujících a vystupujících barev.

Barevné komponování: Barevné vztahy v ploše formátu. Účinky nebarevné stupnice, spojení barvy a nebarvy. Harmonické a disharmonické vztahy, barevný akcent, porušení rovnováhy. Proporce barevných ploch, rytmus změn. Vztah popředí a pozadí.

Intuitivní hledání výrazu: Pozorování a prožívání účinků barevných spojení. Slovní vyjádření pocitů, představ a asociací spojených s barvami. Barevné vyjádření pocitů, duševních stavů, zážitků a představ, smyslových podnětů, živelů, časových změn, pohybu, rytmu atd.

1.2.3. Tvar

Vlastnosti plošného tvaru: Svět tvarů a mnohost jejich vlastností – velikost, pravidelnost, proporce, stabilita, členitost, povrch nebo barevnost tvaru. Asociační představy spojené s tvarem. Různé formy nadsázky a jejich výrazová sdělnost.

Tvarové kontrasty: Tvar jednoduchý a složitý, velký a malý, měkký a tvrdý, geometrický a organický, reálný a abstraktní, symetrický a volný, negativní a pozitivní, plošný a plastický aj.

Kompozice v ploše: Umístění jednoho tvaru ve formátu – středové či osově, pocitově vyvážené, nerovnovážné. Proměny tvaru – změny velikostí a proporcí, členění nebo vytváření tvarů nových. Vztah více tvarů – symetrické vztahy, volné vyvážení prvků, nerovnováha jako napětí nebo pohyb. Vliv hustoty prvků na účinky plochy.

Množina prvků: Chaos a řád – klidné, dynamické nebo nerovnovážné vztahy. Opakování prvků – pravidelné a nepravidelné uspořádání textury, výtvarný rytmus, účinky změn řazení. Variabilní sestavy bodů a skvrn, otisků materiálů, drobných tvarů, perforací, písmen.

1.3. Výtvarný přepis skutečnosti

Výstižné vyjádření podstatných rysů podoby: Lineární záznam siluety, jejich proporcí a charakteristických rysů. Vyjádření materiálových kvalit

povrchů. Přepis účinků osvětlení – kontrasty světlých a tmavých ploch, tónové přechody a jejich gradace, vlastní a vržený stín.

Variace barevného řešení: Postup od monochromní malby k omezené barevnosti. Zúžená barevná škála, teplejší či studenější skladba barev. Plná barevnost v osobitém kompozičním pojetí. Nadsázka – posun barev k výraznějším účinkům v kompozici, uplatnění opačných barevných hodnot.

Vyjádření prostorových vztahů: Vzájemné vztahy prvků v prostoru. Role světla v prostoru. Klasické postupy – lineární a barevná perspektiva. Jiné způsoby vyjádření.

Vyhledávání inspirativního námětu: Netradiční model, nezvyklý úhel pohledu, změna stanoviště, nahlížení pod povrch. Paměťová cvičení. Proporční variace, manipulace s modelem. Záměny materiálu, proměňování reality, zkoumání zrakových zkratk a klamů aj.

Kompozice zátiší nebo figurální kompozice: Rozvržení plochy formátu, vztah motivu a pozadí, vzájemný vztah více prvků. Role světla a stínu – světelné a barevné vyvážení celku. Syntetizující záznam, analytický rozbor nebo kopie modelu. Statické a dynamické pojetí, vědomé porušení rovnováhy.

2. Prostorová tvorba

Prostorová tvorba spojuje výtvarnou látku se sochařstvím 20. století, což učiteli nabízí mnohé motivační či formotvorné podněty. Specifickými haptickými zážitky obohacuje také cit žáků pro materiál a umožňuje úzký fyzický a duchovní kontakt s hmotou.

2. 1. Hry a experimenty s materiály a nástroji

Vlastnosti materiálů: Sbírky přírodních, deklasovaných a jiných materiálů. Hapticky prožitá poddajnost či pevnost hmoty. Užití nástroje, lidské ruky nebo gesta. Odpověď materiálu na mačkání, trhání, rytí, prořezávání a vrstvení.

Hry se sochařskou hlinou: Náhoda při hnětení nebo gestickém tvarování materiálu. Stopy nástrojů. Hravé plastické textury, kontrasty hladké a texturální plochy.

Formování materiálů: Vlastnosti materiálů a jejich vliv na výtvarnou formu. Linie v prostoru – drát, provaz aj. Plocha v prostoru – papír, plech, látka, plasty aj. Stopy nástrojů na hliněném plátu, plechu, papíru. Destrukce materiálu.

Spojování různých materiálů: Spojení více materiálů nebo materiálů a nalezených předmětů. Hledání výtvarných, asociačních a jiných hodnot. Proměna vzhledu reality, navozující změnu obsahu – výtvarný objekt, asambláž.

2.2. Modelování

Seznámení s vícepohledovostí: Otáčení a pozorování plastiky z různých pohledů během práce. Respekt vůči navazujícím hmotám, objemům a povrchům, směrům ploch a hran.

Zanechávání stop v materiálu: Přidávání a ubírání hmoty. Pojednání povrchu plastiky, stopy špachtlí, sochařský rukopis. Keramický dekor – rytí, otiskování, nalepování.

Modelace tvaru: Stavba měkkého růstového tvaru – konvexní a konkávní objemy. Výraz přírodních zákonitostí – růst, pukání, tání, rozpad aj. Přísně pravidelný geometrický tvar a jeho členění – výraz logického řádu.

Komponování hmot: Volný vztah abstraktního a konkrétního – aplikace skutečnosti do prostorové tvorby. Provázání několika tvarů v jedné kompozici. Proměna jednoho tvaru v jiný – řezání, posouvání a spojování částí aj. Konstruování keramických objektů z více částí.

2.3. Tvarování

Tvarování linií či ploch: Seznámení s tvárnými materiály – linearita, plošnost, hmotnost, tvárnost, tuhost, lesk či mat. Měkká a tvrdá modelace – ohýbání, hnětení, lámání, deformace. Přizpůsobení velikosti a konstrukce objektu zvolenému materiálu.

Výtvarný rytmus: Lineární, plošné nebo prostorové rytmy. Rytmičké variace – opakování, střídání, vrstvení a prostupování prvků. Vlastnosti rytmů – pravidelnost, dynamika, akcent, nahodilost, destrukce.

Plastické a jiné kontrasty: Harmonické nebo kontrastní vztahy – kvalita, síla, tvar a barva linií, velikost, směřování a modelace ploch. Konkávní a konvexní objemy. Směr nebo pohyb v prostoru. Kombinace materiálů.

Kompoziční řád: Uplatnění linií, hran, ploch a objemů. Od harmonického souladu k nesouladu – vyvážení, souměrnost, porušení řádu, disharmonie. Vzájemný vztah několika prvků v prostoru – rozložení v prostoru, vztah velikostí a proporcí, vzájemná vzdálenost, zákryt.

2.4. Prostorové konstruování

Dané prvky: Prvky technického původu – sirky, destičky, krabičky, lahve, výrobní odpady. Prvky přírodního původu – listy, plody, větve, kameny.

Kompoziční vztahy mezi prvky: Rytmus opakování objemů, ploch, hran či barev. Pevná nebo volná pravidelnost řazení, spontánní hromadění prvků, různé typy kontrastů. Vyvážení celku při pohledu ze všech stran.

Volba a dodržování kompozičního klíče: Zvýraznění lineární, plošné nebo prostorové podstaty prvků. Řešení daného problému – spojení dvou, tří nebo pěti stejných prvků, trojic stejných prvků, velkého a mnoha malých prvků, prvků umístěných v úhlu proti sobě nebo ve tvaru pyramidy atd.

Další podněty: Ovlivnění jediného prvku – změna povrchu, perforace, destrukce. Kombinace příbuzných i cizorodých prvků, spojení konstruktivních postupů, tvarování, plošné tvorby atd. Tvořivé promýšlení přístupu – konstrukčního, sochařského, technologického, výrazového a jiných.

2.5. Výtvarný přepis skutečnosti

Vystižení skutečnosti: Prostorové kvality plastiky – směry hran a linií, sklon ploch, vyklenutí objemů. Vystižení základních obrysů a proporcí, omezení popisu na nejdůležitější detaily – v kresbě tomu odpovídá lineární obrysová studie a modelace objemů světlem a stínem.

Seznámení s reliéfní redukcí výšek: Redukce plasticity na dvě hodnoty – na plochu základny a výšku desky (řezaný kachel). Studie ve vysokém nebo nízkém reliéfu.

Variace ztvárnění námětu: Nezvyklý pohled – vymezení detailu, řez modelem, zvětšení nebo zmenšení motivu, zásah do modelu aj. Spojení dvou a více předmětů nebo přírodnin.

Portrétní a figurální modelování: Modelace kachle, reliéfu, masky, portrétní plastiky – klasický nebo volný postup. Vztah podoby, mimiky a pohybu – dynamické, statické, lyrické podání. Popisná studie, jindy výrazná nadsázka.

Prezentace sochařské tvorby: Vypálení plastiky v keramické peci, odlévání do sádry, fotodokumentace.

3. Objektová a akční tvorba

Objektová a akční tvorba vnáší do výtvarné výuky odlišné vnímání našeho světa. Kvality, které při vizuálním vnímání zůstávají v pozadí, jsou náhle silně prožívány – smyslové podněty, pohyb i plynutí času, kontakt s druhým člověkem. Ve výtvarné výchově se objektová a akční tvorba nejčastěji uplatňuje při objevné motivaci pro vyjádření podob, jevů a vztahů, při vstupu do výtvarné řady či projektu nebo při jejich vyvrcholení.

3.1. Přístupy k objektové tvorbě

Zaměřené pozorování materiálů nebo předmětů: Vydělení nálezu z jeho přirozeného prostředí, proměna jeho hodnot v novém prostředí. Fyzické prožívání vlastností předmětu nebo okolností, spojených s nálezem. Drobné zásahy do vzhledu materiálů, předmětů nebo prostředí.

Výtvarné hry a experimenty: Podněty pro zrak, hmat, sluch, pro čich a chuť. Vnímání vlastních pocitů ve vztahu k okolí. Výtvarná, literární nebo dramatická komunikace.

Setkávání materiálů nebo předmětů: Vytváření kontrastů či asociačních vazeb, přetváření nálezů, asambláže. Proměny vzájemných vztahů mezi materiály nebo předměty – vznik nových významů a jejich srozumitelnost.

Výstavba nových prostředí: Prožívání krajiny nebo městského prostředí. Zkoumání vztahů mezi prostorem, významnými prvky a materiály. Řešení nového prostředí – náznak, užití výtvarných objektů nebo klasických prostředků v instalaci.

3.2. Přístupy k akční tvorbě

Pokusy o souznění: Pozorování a vnímání sebe sama – soustředěné prožívání podnětů. Kontakt s přírodninou nebo předmětem, s prostředím i krajinou, s druhým člověkem.

Zkoumání vlastních pocitů: Dotýkání se prastarých témat – smyslů, prostoru, pohybu, času, trvání, proměny, kontaktu s druhým, sounáležitosti a dalších. Prožívání, hledání paralel, úvahy a texty, ztotožnění.

Proměna identity: Sebezařazení do širších kontextů existence – líčení, masky, převleky. Hledání paralel vlastní situace – návaznost na životní zkušenosti žáků.

Dokumentace výtvarných akcí: Kresby, texty, fotografie, archivní předměty, video.

4. Výtvarná kultura

Žáci objevují vztah k umění v jeho různých podobách – téma, výtvarné formy, umělecko-historické epochy, ale i vlastnosti přírody nebo civilizace. Hledají cestu k modernímu a soudobému umění, učí se pracovat s literaturou. Spojují

také vztah k umění s vlastními výtvarnými aktivitami. Ztvárňují své dojmy, k přepisu si volí detaily díla, zkoumají účinky prvků výtvarného jazyka. hledají motivaci tvorbou umělců. Zvláště účinné jsou výtvarné animace při bezprostředním kontaktu s uměleckým dílem v galerii.

4.1. Intuitivně prožitkový přístup

Intuitivní komunikace s uměleckým dílem: Uvolněné splývání s podněty. Dotýkání se povrchů a objemů, uvědomování si účinků linií, barev i celé kompozice. Vnímání vlastních reakcí, utváření a zdůvodnění postojů.

Prožití a vyjádření nálady či obsahu uměleckého díla: Vyjádření prožitků – výtvarná reakce, asociace, parafráze. Příbuznost obrazu, hudby a slova. Instalace nebo převleky motivované obrazem aj. Vstup dítěte do krajiny obrazu.

Srovnání jevů v denním životě a ve výtvarném umění: Skutečnost obrazu a našeho světa. Příbuznost barev, tvarů a textur, náhoda, symetrie, vyváženost, nesoulad či chaos. Rytmus a jeho změny, účinky světla a stínu atd.

Objevování vlastních životních pocitů v současném umění: Prožitek, konfrontace, nastavené zrcadlo, nabídka cesty, souznění, varování, odmítání, obavy z budoucna, humor aj.

4.2. Analytický přístup

Hledání srozumitelnosti uměleckého díla: Role linií, barev a tvarů, světla, plochy a prostoru. Výrazové prostředky výtvarné kompozice. Vztah tématu a jeho výtvarné formy.

Výrazové nebo významové posuny: Světlostní nebo grafický přepis kompozice, přezvětšení detailu, změněná nebo redukováná barevnost, záměny výtvarných prostředků. Proměny reprodukováného díla – zásahy do reprodukce, záměny jejích částí, rekonstrukce vzorku (koláž, roláž).

Řezy tematickými celky: Hledání podob tématu v různých etapách vývoje výtvarného umění. Paralely mezi přírodou a různými podobami výtvarné kultury. Srovnávání, spojené s uplatněním tématu – formotvorné, slohové, historické, filozofické a jiné vztahy.

Hledání role umění v denním životě: Užité umění, knižní kultura, architektura, odívání atd. Seznamování se se slohovými rysy užitého umění.

4.3. Kulturně historický přístup

Pravěké umění a umění přírodních národů.

Umění starověkých civilizací: Egypt, Mezopotámie, Indie, Čína, Japonsko, jižní Amerika.

Antika a raně křesťanské umění.

Středověké umění: Románské umění, gotika.

Umění novověku: Renesance, barokní umění, klasicismus.

Umění 19. a 20. století, umění současnosti.

Přehled učiva pro VO ZUŠ byl schválen MŠMT ČR dne 26. 4. 2000 pod č.j. 15 865/2000-22 s platností od 1. 9. 2000. Se vznikem RVP a ŠVP byl vzdělávací program zrušen, jeho přínos pro výtvarné vzdělávání žáků je stále inspirativní.